5. Renko M., Harris S. P., Caldwell K. Entrepreneurial entry by people with disabilities. *International Small Business Journal*. 2015. Vol. 34. Issue 5. P. 555–578.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ

Оксана Пшенична
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
oksana27012002@gmail.com
Науковий керівник: *Наталія Сайко*

Участь у бойових діях є надзвичайно травматичним досвідом для військовослужбовців, який може призвести до серйозних психологічних та соціальних наслідків. Бойовий стрес, пережиті травматичні події, а також процес адаптації до мирного життя можуть спричинити розвиток різноманітних психічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади, розлади адаптації та інші. Крім того, військовослужбовці можуть стикатися з серйозними соціальними проблемами, такими як труднощі з реінтеграцією в цивільне життя, проблеми у стосунках з близькими, труднощі з працевлаштуванням, соціальна ізоляція тощо.

Саме тому соціально-психологічна реабілітація для військовослужбовців-учасників бойових дій є вкрай важливою та актуальною проблемою. Вона передбачає комплексний підхід, спрямований на відновлення психічного, фізичного та соціального благополуччя цих осіб, а також їхню успішну реінтеграцію в суспільство.

Проблема соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, значний внесок у вивчення цієї проблематики зробили такі дослідники, як Дж. Вінклер, К. Данкен, К. Герінг, Д. Річардсон та інші.

У своїх дослідженнях вони розглядають різноманітні аспекти реабілітації, включаючи психологічну допомогу, соціальну підтримку, професійну реінтеграцію, роботу з сім’ями військовослужбовців та інші важливі питання. Зокрема, Дж. Вінклер та К. Данкен наголошують на важливості застосування мультидисциплінарного підходу в реабілітації, залучення різних фахівців та використання різноманітних терапевтичних методів.

К. Герінг та Д. Річардсон зосереджуються на вивченні психологічних наслідків бойового стресу та ефективних методів психотерапії для лікування ПТСР та інших розладів, пов’язаних з бойовим досвідом.

Низка вітчизняних дослідників, таких як І. Малкіна-Пих, В. Ромек, В. Лакинський, також зробили значний внесок у вивчення проблем реабілітації учасників бойових дій. Вони досліджували особливості психологічної травматизації військовослужбовців, специфіку їхньої адаптації до мирного

життя, а також розробляли ефективні методи психологічної допомоги та соціальної підтримки.

Метою даної статті є комплексний огляд проблеми соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій, а також аналіз ефективних підходів та методів, що використовуються у цьому процесі. Крім того, стаття має на меті висвітлити роль різних фахівців та установ у забезпеченні успішної реабілітації та реінтеграції військовослужбовців у суспільство.

Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців-учасників бойових дій є складним та багатовимірним процесом, який вимагає залучення різних фахівців та застосування комплексного підходу. Цей процес охоплює кілька ключових напрямків [1]:

Психологічна реабілітація є одним з найважливіших аспектів роботи з військовослужбовцями-учасниками бойових дій. Її основною метою є допомога у подоланні психологічних травм, пов'язаних з бойовим досвідом, а також сприяння відновленню психічного здоров'я та благополуччя.

Основними методами психологічної реабілітації є:

- психотерапія: когнітивно-поведінкова терапія, травмофокусована терапія, групова терапія, сімейна терапія тощо. Ці методи спрямовані на опрацювання травматичного досвіду, зміну дисфункційних патернів мислення та поведінки, підвищення стресостійкості та покращення адаптації до мирного життя;
- психологічне консультування: надання психологічної підтримки, розвиток навичок саморегуляції, стрес-менеджменту, вирішення міжособистісних конфліктів тощо;
- арт-терапія, музикотерапія, тілесно-орієнтовані методи: використання творчих та експресивних методів для опрацювання травматичного досвіду, зниження рівня стресу та покращення емоційного стану.

Психологічна реабілітація проводиться кваліфікованими психологами, психотерапевтами та іншими фахівцями, які мають відповідну підготовку та досвід роботи з військовослужбовцями.

Медична реабілітація спрямована на відновлення фізичного здоров'я та лікування різноманітних захворювань та порушень, пов'язаних з бойовим досвідом. Вона включає такі заходи [2]:

- лікування соматичних захворювань та травм, отриманих під час бойових дій;
- лікування психічних розладів, таких як ПТСР, депресія, тривожні розлади, за допомогою психофармакотерапії та психотерапії;
- фізична терапія та реабілітація для відновлення рухових функцій та адаптації до фізичних обмежень;
- заходи з покращення загального стану здоров'я, такі як фізичні вправи, дієтотерапія, масаж тощо.

Медична реабілітація проводиться кваліфікованими лікарями, психіатрами, фізіотерапевтами та іншими медичними працівниками.

Соціальна реабілітація спрямована на відновлення та покращення соціального функціонування військовослужбовців-учасників бойових дій, їхню успішну реінтеграцію в суспільство та сім'ю. Вона включає такі заходи:

- професійна реабілітація та перекваліфікація для полегшення працевлаштування та адаптації до цивільного життя. Це може включати навчання новим професіям, розвиток необхідних навичок та компетенцій, сприяння працевлаштуванню тощо [4];
- соціальна адаптація та реінтеграція, яка передбачає допомогу у відновленні соціальних зв'язків, налагодженні стосунків з близькими, розвитку навичок ефективної комунікації та вирішення конфліктів;
- юридична допомога та захист прав військовослужбовців-учасників бойових дій, забезпечення їхніх законних прав та пільг;
- матеріальна підтримка та забезпечення житлом, фінансова допомога у вирішенні побутових проблем та адаптації до цивільного життя;
- залучення до громадських організацій, клубів та інших соціальних об'єднань для подолання ізоляції та формування нових соціальних зв'язків;
- психоосвітня робота з сім'ями військовослужбовців, допомога у вирішенні сімейних конфліктів та налагодженні стосунків.

Соціальна реабілітація проводиться соціальними працівниками, реабілітологами, юристами, психологами та іншими фахівцями, які працюють у тісній взаємодії з військовослужбовцями та їхніми сім'ями [5].

Ефективна соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців-учасників бойових дій вимагає комплексного міждисциплінарного підходу, який передбачає тісну співпрацю різних фахівців та установ. Це включає:

- створення спеціалізованих реабілітаційних центрів, де працюють різні фахівці (психологи, психіатри, соціальні працівники, реабілітологи, юристи тощо) та надається комплексна допомога;
- координацію зусиль між державними установами, громадськими організаціями, медичними закладами та іншими структурами, залученими до процесу реабілітації;
- розробку та впровадження комплексних програм реабілітації, які поєднують різні методи та підходи;
- міждисциплінарні наради та обмін інформацією між фахівцями для забезпечення узгодженості дій та ефективності реабілітаційного процесу;
- залучення родин та близьких військовослужбовців до процесу реабілітації, надання їм необхідної підтримки та консультацій [7].

Важливо зазначити, що соціально-психологічна реабілітація є тривалим процесом, який може займати кілька місяців або навіть років. Тривалість та інтенсивність реабілітаційних заходів залежить від індивідуальних потреб кожного військовослужбовця, ступеня травматизації та наявності супутніх проблем.

Ефективна реабілітація вимагає залучення різних фахівців, таких як психологи, психіатри, соціальні працівники, реабілітологи, юристи та інші, а також тісної взаємодії між державними установами, громадськими організаціями та медичними закладами [6].

Перспективи подальших досліджень у цій сфері включають:

1. Вивчення ефективності різних методів психологічної та медичної реабілітації для військовослужбовців-учасників бойових дій, розробку та вдосконалення існуючих терапевтичних підходів.

2. Дослідження факторів, що сприяють успішній соціальній реінтеграції та адаптації військовослужбовців до цивільного життя, а також розробку ефективних програм соціальної підтримки [3].

3. Вивчення особливостей реабілітації різних категорій військовослужбовців (залежно від віку, статі, характеру бойового досвіду тощо) для забезпечення індивідуалізованого підходу.

Підсумовуючи, соціально-психологічна реабілітація є важливим завданням, яке потребує постійної уваги та вдосконалення. Лише шляхом комплексного підходу та міждисциплінарної співпраці можна досягти ефективних результатів у відновленні психічного здоров'я, фізичного благополуччя та успішної реінтеграції військовослужбовців-учасників бойових дій у суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв Н. А., Дикун В. Г., Стасюк В. В. Особливості організації морально-психологічного супроводу в арміях зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2020. 134 с.
2. Дідик Н. Система роботи із сім'ями військовослужбовців: порівняльний аналіз досвіду США, Канади, Великої Британії. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2019. № 44 (47). С. 37–51. URL: http://surl.li/uivlu
3. Після війни психологічна підтримка може знадобитися близько 15 мільйонам українців. *УКРІНФОРМ*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3679481-pisla-vijni-psihologicna-pidtrimka-moze-znadobitisa-blizko-15-miljonam-ukrainciv-lasko.html
4. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах : Наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015 № 702 : редакція від 14.02.2020, підстава z0115-20. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text
5. Психологічна допомога військовослужбовцям : навч.-метод. посіб. / ред. В. І. Осьодло. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2021. 144 с.
6. Ти як? Всеукраїнська програма збереження ментального здоров'я. *Ти як?* URL: https://www.howareu.com/#apte4ka
7. Чижевський С., Колесніченко О., Бондаренко О. Актуальні проблеми розвитку системи психологічної реабілітації військовослужбовців –

учасників бойових дій. *Честь і закон*. 2022. Т. 81. № 2. С. 139–149. URL: http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/263832/260094

СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ ДО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Ірина Савельчук
Національний авіаційний університет (м. Київ)
iraut@ukr.net

Постановка проблеми. Війна стала страшним викликом для молодого покоління. Водночас, кожна людина по-різному реагує на стресові ситуації, що спричинені воєнними діями, оскільки виникають особливі реакції та почуття, залежно від індивідуальних особливостей підлітків та молоді. Постраждалі молоді люди відчувають психологічний стрес, травми або посттравматичний синдром, що ускладнює їх здатність до планування на майбутнє, а значить вони будуть стикатися зі значними труднощами щодо соціального відновлення після війни. Критично важливим для відновлення дітей та молоді, що постраждали від війни, є те, що вони повинні мати змогу до прояву життєстійкості, здатності будувати плани на майбутнє, впевненості щодо власних зусиль задля досягнення мети й соціально-бажаного результату. Це дозволить їм відновлюватися після важких переживань та адаптуватися до нових умов, здійснюючи особистісний та професійний розвиток. Підтримка фахівців з соціальної роботи, психологів, соціальних педагогів, батьків та друзів може бути дуже корисною в процесі відновлення й адаптації після війни.

Соціальне відновлення молоді після війни або інших конфліктних й кризових ситуацій включає широкий спектр процесів і ініціатив, спрямованих на покращення соціального становища та якості життя молодих людей. Процес відновлення та повернення до нормального життя після війни має забезпечити відновлення ритму повсякденного життя, включаючи освіту, роботу, сімейні відносини та соціальну активність.

Важливо розуміти, що впевненість молодої людини щодо власних зусиль (дій) для досягнення мети та соціально-бажаного результату надає можливість знайти нові сенси та цілі в житті, розвиватися професійно та особистісно й повернутися до нормального соціального функціонування. Поряд з цим слід зазначити, що молодь України може бути недостатньо готовою до побудови власної моделі успішного майбутнього, яка б відповідала їх очікуванням та орієнтаціям для забезпечення професійно-особистісного становлення та зростання. Однією з причин цього є страшні виклики, що постали перед українським суспільством, вітчизняної системою освіти в період воєнного стану, які унеможливлюють активізувати увесь потенціал людини, громади, суспільства. Це зумовлює необхідність обґрунтування нових підходів до розвитку соціальних очікувань молоді в умовах навчання та виховання з використанням вітчизняного та світового досвіду їх формування, що сприятиме